

Depois do Silêncio (After the silence)

CHRISTIANE JATAHY /
CIA VERTICE DE TEATRO
(RIO DE JANEIRO)

De etterende
wonden van het
postkoloniale
kapitalisme

Johan Thielemans

Gezien op 20 oktober 2022
DeSingel, Antwerpen

‘Depois do Silêncio (After the silence)’ is de laatste voorstelling in een trilogie van de Braziliaanse Christiane Jatahy over politieke mistoestanden in haar land. Ze haalde inspiratie uit het boek ‘Torto Arada’ (‘Kromme Ploeg’) van Itamar Vieira Junior en op de documentaire ‘Twenty Years Later’ (1984) van Eduardo Coutinho. Brazilië telde veel meer slaven dan de Verenigde Staten, en de slavernij werd er pas in 1888 afgeschaft. Dat laat nog steeds diepe sporen na in het leven van de ‘vrije’ boeren. Centraal in het verhaal van Jatahy staat de moord op boerenleider Joao Pedro Teixeira. Aan de hand daarvan toont ze de postkoloniale uitbuiting van boeren in een verlaten streek in het Noordoosten van het land. Documentair theater met drie schitterende actrices.

26 OKTOBER 2022

Het podium is leeg, op een tafel links, een brede bank en wat microfoons en muziekinstrumenten na. Achter het podium hangen drie grote schermen. Terwijl twee actrices vertellen over hun leven en hun familie zien we op één scherm interviews met die familieleden. Ook op de andere schermen volgen beelden.

Een eerste verhaal gaat over Gaia (Lian Gaia). Zij en haar zus (Juliana França) verstoppen een mes in hun mond. Door een ongecontroleerde beweging snijdt Gaia haar tong af en kan ze niet meer spreken. Toch wil ze communiceren. De actrice drukt de frustratie daarover uit in een aangrijpende scène. Ze tracht iets mee te delen door met haar nagels wild op een tafelblad te schuren. De twee actrices zijn van een zo overrompelende natuurlijkheid, dat je gaat denken dat ze over hun eigen wederwaardigheden spreken.

Het gaat daarna over Joao Pedro Teixeira. Hij werd vermoord. 'Water veranderde in stromen van bloed' zegt de tekst. Er ontspint zich een gesprek over de vraag of de vrouwen het lijk wel moeten tonen. Eerst is er een weigering, maar tenslotte laten ze het lijk van de boerenleider toch zien. Hij ligt dood op straat, neergeschoten op bevel van grootgrondbezitters. Het stuk wordt zo een aanklacht tegen hen. De moord op deze activist mag niet vergeten worden, hoe pijnlijk de beelden ook zijn. Zo toont Jatahy dat het geweld en onrecht van de slavernij in haar land onder het kapitalisme bleven woekeren.

De voorstelling heeft het ook over geloofsrituelen onder de arme boeren. We zien op het scherm een documentaire over een bezwerende dans van de inwoners van de afgelegen dorpen Ermanso en Luna van de Chapada Dimantina gemeenschap. Die film krijgt een vervolg op het podium als een vrouw uit die streek op dezelfde manier in trance gaat door wild te schudden met lichaam en hoofd tot ze uitgeput in elkaar zakt. Die combinatie van live actie en film is fascinerend om zien.

Het is een onrustwekkend en extreem 'spektakel'.

Hoe je dit als welvarende Westerling moet plaatsen blijft een open vraag. Het is niet duidelijk welke rol zo'n emotionele uitbarstingen spelen in het sociale en politieke leven. De film en de actie stellen de trance voor als een bevrijding, maar het zou ook wel eens kunnen dat ze afleidt van een politiek bewustzijn. Maar het is wel een onrustwekkend en extreem 'spektakel': de lichamelijke directheid slaat over op de zaal.

Toch werd me niet duidelijk hoe de regisseur en de actrices dit duiden of betekenis geven. Zonder dat ik er een passend antwoord voor heb, moet dit toch meer zijn dan een moment waarop we van het exotische kunnen genieten. Ooit zag ik een zwarte vrouw in een kerk in Harlem, New York in een zelfde hevige trance afdalen. Daar was de boodschap duidelijk: zij sprak de taal van een bezetene. Het was een emotionele beleving van religie, die volledig paste bij haar sociale positie als zwarte vrouw in een racistische samenleving.

Zo roept de voorstelling vragen op, maar als vorm is ze meeslepend. Ze is meesterlijk opgebouwd naar een visueel hoogtepunt waar twee disciplines – film en theater- op een fascinerende manier verbonden worden. Deze voorstelling is in het Portugees, zodat boventiteling noodzakelijk is, maar ook die krijgt bij Jatahy een plastische plaats geeft in het beeld. De boventiteling wordt meer dan een wat onhandige noodgreep. Ze krijgt ook een esthetische rol.

Als de titel van de voorstelling het over een 'stilte' heeft, dan wil ze die met deze gekunde voorstelling doorbreken. Niet alleen wordt ze gedragen door drie actrices met een grote waarachtigheid, maar spreekt ze, dankzij Christiane Jatahy, over dat verre land Brazilië in een theatrale én filmische boeiende vorm.